

**Karataş, Aslı (2020). *Uyuyan Güzel Uyandı Masalların Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi*. İstanbul: Nemesis Kitap. 232 sayfa.
ISBN 978-605-7649-39-3**

Fatıma Betül TEPE*

Masalların klasik çözümlerinden farklı olarak günümüzde toplumsal cinsiyet bağlamındaki incelemeler dikkat çekmektedir. Avrupa’da, Grimm Masallarındaki toplumsal cinsiyet rollerini ve bu roller içinde yer alan şiddet unsurlarını anlatan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Jack Zipes’in 19. yüzyılda kaleme aldığı “Dayanılmaz Peri Masalları” isimli derleme çalışması, feminist bakış açısının ilk örneklerinden biri olarak sayılabilir. Bu eserin “Masum Mazlum Kadın Kahramanlar” adlı bölümünde, Nemcova (1845-48) “Folk Fairy Tales and Legends” isimli kitapçıktan bahsedilmektedir. Eser, feminist anlatıma sahip olması ve kadınları ön plana çıkartması bakımından önemlidir. Bu eserin yanı sıra, toplumsal cinsiyet rollerini inceleyen başka araştırmalar da

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, fbetultepee@gmail.com, ORCID: 0009-0006-4214-1284

dikkat çekicidir.¹ Türkiye’de bu konu hakkında yazılmış az sayıdaki örneklerden biri, Aslı Karataş’ın "Uyuyan Güzel Uyandı: Masalların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Etkisi" isimli çalışmasıdır. “Sen Bu Kadınların Avukatı Mısın?” (SEBUKA) isimli platformun kurucusu olan Aslı Karataş, Koç Üniversitesinde hukuk bölümünden mezun olmuş ve Galatasaray Üniversitesinde özel hukuk üzerine yüksek lisans yapmıştır. Yurtdışında da çeşitli eğitimler alan yazar, hukukta cinsiyet temelli ayrımcı düzenlemeler ve iş yerinde cinsiyetçilik gibi konularda hukuk alanında cinsiyet odaklı çalışmalar yapmıştır. Bu birikimini Mart 2020’de Nemesis Kitap’tan yayımladığı eserine aktarmıştır. Türkiye’de masallara feminizm açısından yaklaşan önemli eserlerden biri olan bu kitabın yazılma amacı, önsöz bölümünde şöyle açıklanmaktadır:

“Bu kitabı masalların yalanlarına inanmamasını istediğim çocuklar için yazdım.

Bu kitabı çocuk yetiştirme sorumluluğundaki yetişkinler için yazdım.

Gönlümün bir kenarındaysa dinlediği tüm o peri masallarını arkasında bırakarak, onlara inat yolculuğa çıkan, karşısına çıkan tüm engelleri kendi azmiyle aşmaya çalışan, ölmeyi değil yaşamayı göze alan kadınlar için yazdım bu kitabı.

Hayallerimizden vazgeçmeyelim diye, asla vazgeçmediğimiz hayallerimize ışık olsun diye” (Karataş, 2020: 11).

Sosyal bilimler alanında yazılan bu kitap, Grimm Kardeşler’in “Çocuklara ve Ev Halkına Masallar” isimli masal külliyatından seçilen metinleri örnek alarak, geçmişten günümüze neredeyse tüm dünyanın bildiği bu masalların verdiği mesajların düşündüğümüz kadar masum olmadığını göstermeye çalışır. Feminist bakış açısına dayanan eser, klasik masal çözümlerini bir kenara bırakarak, masalların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yansıttığını ve bu rollerin toplumsal normlarla nasıl şekillendiğini tartışır; bu bağlamda “Kırmızı Ayakkabılar” ve “Külkedisi” masalları gibi klasik masal örnekleri üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği eleştirilerek geleneksel anlayışların ötesinde bir bakış açısı sunulur. Yazar hem kadınların hem de erkeklerin toplumsal rollerini eleştirirken, ataerkil sistemin bu roller üzerindeki etkisini de vurgular ve toplumsal cinsiyet eşitliği savunusunu eserinde derinlemesine işler.

On bölümden oluşan bu kitabın tüm bölümlerinde, masallardaki kadın-erkek normları tekrar gözden geçirilerek masalların sunmuş olduğu cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekilir. Örneğin, güzellik algısının eleştirildiği “Külkedisi” masalında, kız kardeşlerin dönemin güzellik anlayışına uymadıkları için ayaklarının kesilmesi üzerinde durulur. Bu iki kız kardeş, güzel ve hamarat olmadıkları için toplum tarafından reddedilmiştir. Oysa hem hamarat hem de güzel olan Külkedisi, toplum tarafından el üstünde tutularak prens ile evlenmiştir. Bu masal örneği verilerek, “eğer güzel ve hamarat değilsen iyi bir evlilik yapamazsın” düşüncesi yıkılmaya çalışılır. Yazar, bu düşünceyi sadece kadınlar üzerinden değil, aynı zamanda erkekler üzerinden de ele alır. Erkeklerin çocukluklarından

¹ Maria Tatar, *The Hard Facts of the Grimm’s Fairy Tales* (1987); Lewis Seifert, *Fairy Tales, Gender and Sexuality in France* (1996); Laura Gonzenbach, *Beautiful Angiola: The Lost Sicilian Folk and Fairy Tales of Laura Gonzenbach* (2006).

itibaren cesur, korkusuz, güçlü ve zengin olmaları gerektiğini savunan toplum düşüncesi eleştirilerek bunun yerine zeki erkek tipi savunulur.

“Güzelliğe Dair” isimli ilk bölümde, toplumda masum anlatılar olarak değerlendirilen masalların aslında çocukların ruh dünyalarına zarar verebilecek pek çok unsuru içerisinde bulundurduğu belirtilir. Ayrıca, bu bölümde, “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler”, “Külkedisi”, “Rapunzel”, “Kurbağa Prens” masalları örnek gösterilerek, erkek ve kız çocuklarının cinsiyet rollerinin ve güzellik algılarının nasıl şekillendiği açıklanır. Bunun yanında erkeklerin bir kadına sadece güzel olduğu için âşık olduğunu söyleyen Karataş, masallarda bir erkeğin maddi durumu yeterliyse güzel bir kızı alabileceğini vurgular. “Külkedisi”, “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler”, “Güzel ve Çirkin”, “Küçük Deniz Kızı” ve “Uyuyan Güzel” masallarını örnek gösteren yazar, bu masallarda prenslerin kızlarla evlenmesinin tek sebebinin güzellik olduğunu vurgular. Buna göre prensesler herkesten daha güzel, prensler ise herkesten daha yakışıklıdır. Kadınların ve erkeklerin günlük yaşantısına da değinilen çalışmada, kadınların evin içinde bile güzel olmasının gerektiği vurgulanırken erkeklerin maddi durumunun yerinde olmasının yeterli görüldüğü tespit edilir. Pamuk Prenses’in de sadece zayıf gözükmek için cadıdan almış olduğu korse, onun ölümüne sebep olacak olsa da mecburidir. Çünkü kadın nerede olursa olsun güzel gözükmek zorundadır.

“İtaate Dair” isimli bölümde ise kadınların evin reisinin sözünden çıkmaması gerektiği üzerinde durulur. “Pamuk Prenses”, “Külkedisi” ve “Kırmızı Başlıklı Kız” masalları üzerinde duran yazar, bu masalların ortak motifinin karanlık olduğunu söyler. Yazarın üzerinde durduğu konu ise, Külkedisi’nin gece on ikiden sonra ayakkabısını düşürmesi, Pamuk Prenses’in hava kararınca hiç bilmediği cücelerin evine girmesi ve Kırmızı Başlıklı Kız’ın karanlık ormandan geçtiği için kurt tarafından tuzağa düşürülmesinin sebebinin karanlık olmadığıdır. Bu kahramanlar, karanlıktan kaçmak için kendilerine bir sığınak arıyor gibi görünseler de aslında bu durum, toplumun kadının akşam vakti dışarı çıkmaması gerektiğine dair sahip olduğu yanlış algıyı yansıtmaktadır.

“Kırmızı Başlıklı Kız” ve “Deniz Kızı” masallarında ise, toplumun kurallarını çiğneyen kadınların nasıl cezalandırıldığına odaklanır. Bir kadın, yasak olan bir iş yapmışsa veya otoritenin sözünden çıkmışsa ya bir kurt tarafından yenir ya da sesini kaybeder. Ayrıca, masallarda bir kız çocuğunun itaatsizliği de ceza ile sonuçlanır. “Kırmızı Ayakkabılar” masalında, bir kız çocuğu kırmızı bir ayakkabıyı çok fazla istediği için ayakları kesilmiş ve bir daha hiçbir şeyi arzulayamaz hale gelmiştir. Yazarın da belirttiği gibi, kadının özgürce bir şeyi isteme hakkının olmadığını gösteren bu tür masallar, kadınları erkek egemenliğinde tutmanın bir başka yöntemidir.

“Ebeveyn Rollerini Üzerine” başlıklı bir başka bölümde, masallar aracılığıyla toplumda var olan sahipsiz çocuk ve kadın sorunu, dul kadın algısı ve üvey anne problemleri yeniden değerlendirilir. Bu sorunlar, “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler”,

“Külkedisi”, “Yaban Kuğuları”, “Hansel ve Gretel” masalları örnek alınarak ve günümüzle bağlantılar kurularak incelenir. Yazar, “Hansel ve Gretel” masalını yeniden değerlendirirken, zorla evden gönderilen ve ölüm korkusuyla yüzleşen kardeşlerin, anne ve babalarını her şeye rağmen koşulsuz affetmelerini eleştirir. Yazara göre, fedakârlık yapması gereken taraf ebeveynlerdir; anne ve babasından sevgi görmemiş bir çocuğun, onlara bakmak gibi bir sorumluluğu da bulunmamaktadır.

Yazar aynı zamanda, “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler”, “Külkedisi”, “Yaban Kuğuları” masalları üzerinden de üvey anne motifine dikkat çeker. Bu motiflerin çoğunun dul kadın olarak tasvir edilmesinin, dul kadının toplum tarafından hoş karşılanmamasıyla bağlantılı olduğunu savunur. Yazar, bu masalarda ikinci evliliklerin kötü bir şey olarak gösterildiğini, yalnızca kötü kadınların ikinci evlilik yapabileceğinin öne sürüldüğünü vurgular. Yazarın da belirttiği üzere, toplum algısında bir erkeğin ikinci evliliği eleştirilmezken, kadının ikinci evliliği toplumda cadı yaftasıyla sonuçlanmaktadır.

“Bir Evlilik Masalı” isimli bölümde eleştirilen konu, evlilik meselesinde kadının rolüdür. “On İki Dans Eden Prenses” isimli masalda, dans etmeyi çok seven on iki prensesin evlendirilerek ehlileştirildiği vurgulanır. Masalda, babalarının zoruyla evlendirilen bu prensesler, dans etmeyi bırakmışlardır. Bu masal aracılığıyla, evlilik sonrası kadının sevdiği şeyleri bir kenara bırakması gerektiği anlatılır. Çünkü kadının istediği gibi hareket etmesi, evlendiği aileye leke sürebilir. Yazarın da belirttiği üzere, kadınlar evlilik sonrası kariyerlerini bir kenara bırakarak ev içi sorumlulukları üstlenmek zorundadır. Onların yeni görevi, iyi bir anne ve eş olmaktır.

Masallardaki kadın ve erkek arasındaki farkı yansıtan bir diğer örnek, dokuzuncu bölüm olan “Erkek Halleri” başlıklı bölümde açıklanmıştır. Bu bölümde, maceraya atılan kahramanların neredeyse hepsinin erkek olması üzerinde durulmaktadır. “Güiver”, “Oliver Twist”, “Küçük Prens” ve “Keloğlan” masallarında erkek kahramanlar maceradan maceraya koşarken; “Kırmızı Başlıklı Kız” ve “Küçük Denizkızı” masallarında, kahramanlar kısa bir maceraya atıldıkları için cezalandırılmaktadır. Aynı şekilde, cadının elinden kurtulan Pamuk Prenses, kendisine yeni bir hayat kurmak yerine Yedi Cüceler’in evinde yaşamaya başlar. Bu masallar örnek gösterilerek, kadın kahramanların kendilerine ait bir dünya kurmak yerine erkeklerin tahakkümü altına girmesi eleştirilir. Bu bölümde üzerinde durulan bir diğer konu ise güçlü erkeklerin istedikleri her kadınla evlenebilmesidir. Masalarda güçlü ve yakışıklı erkekler için imkânsız kadın yoktur. Külkedisi prensten ne kadar kaçarsa kaçsın, sonunda prensle evlenmiştir. Ancak Külkedisi’nin babası güçlü bir erkek olmadığı için kötü kalpli bir kadın tarafından ele geçirilmiştir. Benzer şekilde, Pamuk Prenses’in babası da cadının tüm kötülüklerine rağmen onunla evli kalmaya devam etmiştir.

Son bölüm olan “Değeri Ölçülmemiş Değerlerimiz” isimli bölümde, iyilerin hep iyi, kötülerin hep kötü olmasından ve kadınların hemcinsleriyle dayanışma içinde

olmamasına kadar, toplumun sorgulamadan kabul ettiği şeyler üzerinde durulmaktadır. Bu bölüm, diğerlerine kıyasla daha çok günümüz kadın-erkek ilişkilerine odaklanmakta; çeşitli kaynaklar ve örneklerle kadınlara yeni bir yön çizmeye çalışmaktadır. Yazara göre, toplumsal cinsiyet mücadelesi sadece kadını bağımsızlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda erkeği de cinsiyete dayalı prangalarından kurtarır.

Sonuç olarak, sözlü kültür geleneğine ait destan, efsane, masal ürünleri, toplumların yüzyıllar boyunca şekillenen kültürel birikimlerini, geleneksel dünya görüşlerini içeren halk anlatılarıdır. Sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılacak çeşitli değişikliklerle günümüze ulaşan halk anlatıları, elektronik kültür ortamının gelişimiyle birlikte güncellenmeye, yeni işlevler üstlenmeye devam etmiştir. Şüphesiz yazılı ve elektronik kültür bağlamında farklı özellikler de kazanan anlatılar, modern dönemin kendi değer ve anlam dünyasına göre yeniden yorumlanmış, kimi yazarlar tarafından yeniden yazılmışlardır.

Sözlü kültür geleneğinde oluşan anlatılar arasında masalların önemli bir yeri bulunmaktadır. Genel olarak kahramanların olağanüstü maceralarını içeren masallar, diğer folklor ürünlerinde olduğu gibi, yalnızca hoşça vakit geçirme, eğlenme işlevinde değil toplumsal kural ve normlara destek verme ve geleneksel kültürün yeni nesillere aktarma işlevine de sahiptir. Bu açıdan kolektif değerlerin aktarım aracı olan masallar, geleneksel kültürün yahut üretildiği dönemin zihniyet dünyasını yansıtan önemli kültürel anlatılardır. 20. yüzyılda halk bilimi disiplininin gelişmesiyle birlikte ivme kazanan masal araştırmaları, başlangıçta daha ziyade metin neşirleri şeklinde ilerlerken, son yıllarda kültürün geleneksel davranış biçimlerini çözümlenmeye odaklanmıştır. Özellikle kültür endüstrisi içinde âdeta yeni bir tüketim ürünü hâline gelen ve modern bireylerin eğitilmesinde pedagojik bir işlev yüklenen masallardaki şiddet, müstehcenlik, toplumsal cinsiyet rolleri tartışılmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda, 21. yüzyılda değişen insan tipleriyle beraber kadının önemli bir konuma gelmesi ve tek başına başarılı olabilme yeteneğinin vurgulanması, geçmişteki masal anlatımlarının günümüz kadın profilini yansıtmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler”, “Külkedisi”, “Kırmızı Ayakkabılar”, “Kırmızı Başlıklı Kız” ve diğer klasik masalarda kadınlar genellikle evde oturan ve kocasını bekleyen figürler olarak tasvir edilmekte; erkekler ise cesur ve güçlü karakterler olarak sunulmaktadır. Bu eski tasvirler, sanayi devriminden itibaren kadının iş hayatında önemli bir rol oynamaya başlaması ve toplumsal rollerin eşitlenmesi ile büyük bir değişim geçirmiştir. Kitabın modern feminist yaklaşımlarla masalları yeniden yorumlaması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ışık tutması, masalların toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkilerini gözler önüne sermekte ve geçmişteki ideolojilerin yeniden değerlendirilmesini savunmaktadır. Yazar, masalların sadece eğlence amaçlı değil, aynı zamanda toplumsal ideoloji ve değerleri de aktardığını belirterek, geçmiş yüzyıllarda

yazılmış masalların yeniden incelenmesi gerektiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan yeni masalların yazılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kaynakça

KARATAŞ, Aslı (2020). *Uyuyan Güzel Uyandı Masalların Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi*. İstanbul: Nemesis Kitap.

<i>Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:</i>
Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.
Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.
Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır.
Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayımlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Yazarın Notu: ---
Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.
<i>The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>
Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.
Funding: No support was received from any institution or organization for this study.
Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.
Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.
Author’s Note: ---
Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.